

PORTRETI

DYLAN THOMAS IN PRAPROTNI GRIČ

»... In tudi to je treba povedati: za pesnika je poezija najbolj hvaležno delo na svetu. Dobra pesem je prispevek k resničnosti. Svet ni nikoli več tisto, kar je bil, potem ko mu je bila dodana dobra pesem. Dobra pesem pomaga spremeniti obliko in pomen vesoljstva, pomaga slednjemu človeku razširiti vednost o njem samem in o svetu, ki ga obdaja...«

Pred nami sta dve znameniti imeni sodobne angleške pesniške preteklosti. Thomas Stearns Eliot in Dylan Thomas, pesnika, ki sta vsak po svoje segala iz preteklega v prihodnji čas, čeprav neposredna primerjava ni mogoča, ker gre za dva svetova. Na straneh naših revij sta se pojavila skoroda hkrati, to pa smemo pripisati nekaterim splošnim težnjam v našem literarnem življenju zadnjega desetletja. Če pa je smrt tisto zveličavno, kar pesnika dvigne in odveže zemeljskih predsodkov ter potegne črto pod njim, potem ima četrto stoletja mlajši Dylan Thomas nekaj prednosti. Umrli je leta 1953, sredi intenzivnega snovanja, star devetintrideset let, Eliot pa lansko leto v visoki starosti in kot priznan svetovni klasik.

Jože Udovič je prve prevode Thomasove poezije objavil v Naši sodobnosti leta 1958, potem pa smo v njegovem prevodu in eksperimentalni odrski izvedbi spoznali še Thomasovo slušno igro *Pod Mlečnim gozdom*. Zdaj nam je Udovič predstavil Thomasa v samostojni knjigi z naslovom *Praprotni grič*. Tisti, ki je v Thomasu videl zgolj velikega pesnika, bo nad tem izborom nekoliko presenečen, ker prinaša poleg poezije tudi prozo, tako da podaja s ponatisom *Pod Mlečnim gozdom* in esejističnim fragmentom prerez skozi celotno Thomasovo literarno ustvarjanje. Takšen izbor ima to prednost, da nas informira o širini avtorjevega literarnega koncepta, da nam pokaže celoten razvoj njegove pesniške osebnosti. Razlogi za tako odločitev so lahko zelo preprosti in zgolj praktične narave: spričo naših razmer si deljenega Thomasa ne moremo privoščiti, čeprav je izdaja posameznih oblikovnih enot mnogo bolj hvaležna. Res je pri Thomasu vse, kar je napisal, močno povezano in teži nekam v poetičnost, vendar bi bil samostojen izbor Thomasovih pesmi sam na sebi močnejši, bolj enkratni, ker bi v ničemer ne bila okrnjena suverena moč pesmi, ki same povedo o avtorju dovolj. S tem seveda ne trdim, da gre za kakšno posebno kvalitetno prednost, prej nasprotno, saj je znano, da je literarna zgodovina spoznala *Pod Mlečnim gozdom* za Thomasovo umetniško najpopolnejše delo.

Poezija Dylana Thomasa ima v angleški literaturi že jasno določeno in pomembno mesto. Potem ko je T. S. Eliot v poeziji opravil nepričakovano drzne premike in jo postavil na nove temelje ter predvsem v zgodnji dobi kazal revolucionarno smer v moderni racionalizem, je Dylanu Thomasu uspelo postaviti nov mejnik: upreti se tej peklensko strogi racionalnosti in brezdušju, namesto tega pa uvesti novo čustvovanje in z manjšim deležem surrealizma začeti novo varianto moderne poezije. Med pomembne značilnosti tega odklona sodi večja zavzetost za individualne, osebne probleme, ker pa je Thomas individualna pesniška osebnost, je nova tudi besedna kultura.

Thomasova elementarna in eruptivna pesem je rasla iz rodnega Walesa, saj v njem še lebdi stara keltska tradicija in s svojim posebnim koloritom barva pesnikove besede, podobe in motive. Mitične prvine in elementi mistike se mešajo z neposredno vsakdanjostjo, tej pa se je intenzivno predajal kot polnokrvni vagant. Zakaj Dylan Thomas je v prvi vrsti človek svobodnega duha in individualnih načel. V prvih dveh pesniških zbirkah — pesmi so nastale še med bivanjem v rodnem mestu Swansea — Thomasa najbolj zanima ontogeneza, to pa odkriva v neprosojnih globinah svoje travme in pojasnjuje s posameznimi intenzivnimi posegi vanjo. Zato se Thomas giblje v svetu svoje miselne globine in zapletenih čustvenih odnosov, namen njegove pesniške izpovedi pa je prav v tem, da nam to svojo komplicirano naravo odkriva, s tem pa seveda odkriva tudi širše probleme svojega okolja in časa. Oblika, s katero nam posreduje svojo travmično nižino, je nekonvencionalna, v prvi vrsti paradoksalna in tvega skrajne možnosti disonance. Navidezno nerazumljivost njegovih pesmi, zlasti številnih podob, nam pomaga pojasniti kar takale izjava: »Moja pesem pa potrebuje množico podob, ker je njeno središče prav množica podob. Ustvarim eno podobo — čeprav ‚ustvarim‘ ni prava beseda; mogoče pustim, da se v meni ustvari podoba, in potem usmerim proti nji vse intelektualne in kritične moči, kar jih imam — pustim, da ta rodi drugo, pustim, da ta podoba ugovarja prvi, naredim iz tretje podobe, ki sta jo rodili prejšnji dve skupaj, četrto, kontradiktorno podobo, in jih pustim vse, da se v okviru oblikovnih meja spopadajo med sabo...«

In kakor je bil Thomas s svojo pesmijo enkrat in neponovljiv, ni nikoli izsiljeval oblikovnih ekstremov, prej bi lahko rekli, da je upošteval pomembno Eliotovo načelo o povezanosti posameznika s tradicijo. Ta moment, torej naslonitev na nekatere formalne zakonitosti iz angleške pesniške preteklosti, je vnašal v njegovo vihravo, bohemsko nebrzdano pesem ustrezno stopnjo trdnosti. Značilno je namreč, da ob vsej svoji modernističnosti rad uporablja kitično pesniško obliko in tako nakazuje upor razbiti zunanji formi.

Sčasoma se pri Thomasu začne uravnavati razmerje med subjektivnim in objektivnim svetom. Ko se je pesnik med vojno, takrat je največ živel v ogroženem Londonu, znašel sredi družbe in se ji zaradi nujnosti približal, so v njegovo poezijo vdrli bolj objektivna snov in širši družbeni problemi; ti so izzvali v pesniku nov odnos do sveta oziroma novo območje, v katerem se je Thomasova interpretacija uveljavila z vso idejno in oblikovalno močjo. Objektivnost ga ne duši, prej ga izziva k jasni opredelitvi. Vsakokrat pa je Thomasova interpretacija presenetljiva in za nas nova, vsakokrat prinaša s seboj tudi breme novega spoznanja. Ta očitni premik lahko zasledimo zlasti v pesmih, ki so nastajale med vojno in neposredno po njej, ko je analiza osebnega misterija, občutka groze, moči in nemoči dobila občečloveško širino, kakor je to v pesmih *Odpojed, da bi žaloval zaradi ognjene smrti nekega otroka v Londonu* in *Obred po ognjenem zračnem napadu*.

Sicer pa nam Dylan Thomas tudi v mnogih svojih najbolj osebnih izpovedih in evokacijah neprestano odkriva nove plasti človekovega duševnega prostora. Naj spomnim na pesem *Brez sreče čakam* kot na primer Thomasove ljubezenske snovi ali na pesem *Ko je minil pogreb* kot na primer pretresljive upodobitve samožrtvovanega človeka daleč v čudovito preprosti rustiki z vsemi veliki atributi človeške eksistence, kakršno je spoznaval v osebi Ann Jones. Stari Wales je živel v pesnikovem spominu od tistega časa, ko je leto za letom

preživljal počitnice pri sorodnikih na deželi. Iz bolestrnega obujanja otroških doživljetij na samotni gorski kmetiji Fern Hill sta nastali dve njegovi, morda najlepši pesmi: *Pesem v oktobru*, napisana ob tridesetem rojstnem dnevu, in *Fern Hill (Praprotni grič)*, kjer Thomasovi verzi pojejo z vso magijo:

In potem zbuditi se, in kmetija, kakor popotnik bela
od rose, je prihajala nazaj s petelinom na rami; vse se je
bleščalo, bilo je Adam in deviško dekle,
nebo se je spet zbralo
in sonce se je zaokrožilo še isti dan.
Tako je moralo biti po rojstvu preproste luči,
ko se je prvič obrnil svet, in so začarani konji še topli
šli iz rezgetajočega hleva
na polja vriskajočega veselja.

Najbolj zrelo pesniško žetev je Thomas izdal leta 1946 v zbirki *Smrti in phodi*. Kasneje pa se je odločil, da izda zbrane pesmi, ki danes z dopolnili obsegajo okoli devetdeset enot. Izmed teh je Jože Udovič odbral nekaj nad tretjino, pač zaradi koncepta celotne knjige. Izbor pesmi je moral biti zaradi tega dvakrat temeljit, predvsem pa tak, da zmore pokazati celoten pesniški razvoj Dylana Thomasa. In to brez dvoma zmore. Razumljivo pa je, da je zaradi tako strogega izbora morala izostati marsikatera zanimiva drobnost iz razkošne inventivnosti waleškega barda.

Drugi razdelek prinaša prozo. To je Thomas začel objavljati v tretji pesniški zbirki *Zemljevid ljubezni*, ko je šestnajstim pesmim dodal tudi sedem krajših proznih zapisov, kasneje pa izdal samostojno prozno knjigo *Portret umetnika kot mladega psa*. Precej te proze je nastalo, ko je Thomas sodeloval pri radijskih oddajah BBC in se tam uveljavil kot talentiran interpret beletrije. Z izjemo posameznih delov iz nedokončanega romana *Pustolovščine v trgovini s kožo gre v vseh primerih za krajše prozne oblike od črtice do novelistične variante, vse pa zaradi občutnega liričnega tona in značilnega Thomasovega pesniškega sloga stoje na meji njegove poezije ter pravzaprav samo razširjajo pesnikov oblikovalni koncept. Literarni kritiki ugotavljajo, da je Thomas v zadnjem obdobju intenzivno iskal realizatorske možnosti izven ožjega okvira pesmi, močna avtobiografičnost proznih zapisov pa ponovno govori za enotna izhodišča Thomasove poezije in proze. Nekatere motive je obdelal v obeh oblikah. Zanimivo je, da je Thomas v prozi mnogo bolj kot v poeziji uporabljal surrealistično načelo in ga spričo večjega prostora mogel tudi bolj organsko razviti, čeprav ga ne najdemo povsod. Še vedno je rad ostajal pri neposredni realnosti ne glede na to, da se mu je pod peresom kaj rada spreminjala v grotesko ali pa razširjala v prostor podzavesti in vizije. Tudi proza je snovno vezana na Wales, zlasti obmorski ambient ter valujočo črto med zemljo in morjem. Pogosto govori o zgodnjih letih in skozi projekcira bogastvo matičnega Walesa pa lastno nihanje med resničnim in neresničnim oziroma bivanje v sferi višje resničnosti.*

Prozni del sklepa dramski prizor *Pot nazaj*, čudovita retrospektiva Dylanove mladosti, ki je ni več. Thomasovo ognjevitost, odprtost in posmeh moremo razbrati iz zgovornega avtoportreta: »Mladi Thomas... Takole sedemnajst ali osemnajst let bo imel... in nadpovprečno velik. Mislim: nadpovprečno velik

za Wales, pet čevljev, šest palcev in pol. Debele mastne ustnice; kratek, top nos; kodrasti, mišje rjavi lasje; en sprednji zob si je izbil, ko se je šel mačko in miši v gostilni pri Morski deklici v Mublesu; nosi gosposke kratke hlače in nima zajtrka; objavljal je pesmi v *Waleškem glasniku*; nekoč se je ukvarjal s predstavo *Elektre* na prostem na vrtu gospe Bertie Perkins v Skettyju; živel je na zgornjem koncu mesta; našopirjen mlad podeželski boem z umetniško kravato, zavezano z debelim vozlom, naredil jo je iz sestrine ovratne rute, in nikoli ni zvedela, kam je izginila, nosil je tudi kakor zelenka zeleno srajco za kriket; blebetav, častihlepen, posmehljiv in tečen, prevzeten mlad človek; včasih pa se je tudi kam zaril kakor krt... Delal je pri *Evening Post*, navadno je hodil v suknji, in večkrat je oblekel karirasto podlogo navzven, tako da bi lahko na njem igrali šah z velikanskimi figurami. Nosil je tudi samozavestno cigareto...«

V tej radijski igri se zelo jasno razodeva temperament neugnanega in prodornega avtorja, ki je prav v tej zvrsti dosegel oblikovalni vrh. To delo je znamenita igra za glasove *Pod Mlečnim gozdom*. Z njim je svoje izrazne elemente dvignil na novo izvirno višino, kjer je s tankim poslušom za kompozicijo različnih glasovnih enot ustvaril magično podobo življenja v izmišljenem mestu, v mestu, ki simbolizira Thomasove najljubše kraje, med njimi predvsem obmorski Laugharne, koder je živel v zadnjih letih pred smrtjo, pa ljudi z njihovo nepreklicno dokončnostjo, ki jo močno prekriva s kontrasti grotesknosti in lirizma. V prostoru umišljenega mesta Llareggub in v štiriindvajsetih urah so se v polni meri razživele — žal zadnjič — ustvarjalne sile dionizičnega pevca iz starega Walesa, kjer zdaj njegovo nemo uho prisluškuje času in brezčasju.

Bistveni sestavni del tega prevedenega izbora je spremni esej o Dylanu Thomasu in njegovem delu. Taki eseji so Udovičeva stalna praksa od, recimo, Lorce sem in znatno razširjajo pomen tudi tej knjigi. Ni važno, iz katerih razlogov piše Udovič te spremne komentarje, gre predvsem za to, da je sposoben bravcu zapletene momente posameznih avtorjev razložiti s preprosto, jasno in dovolj prodorno besedo. Tako je tudi magično metaforiko zahtevnega Thomasovega teksta dešifriral v vsakdanji izraz ter odprl vrata v neprosojno ozadje umetnikovega sveta. Pri tem se opira na svoje bogate prevajavske izkušnje in tujo literaturo. Tako nam Jože Udovič s svojimi komentiranimi prevodi postopoma predstavlja posamezne pomembne akterje sodobne evropske in svetovne književnosti ter nam bolj kot kdor koli pomaga spoznavati temeljne probleme slovstvenih gibanj in pojavov v svetu.

Praprotni grič Dylana Thomasa je kljub specifičnemu konceptu prav s te strani dragocen, to tembolj, ker gre za umetniški pojav, ki je rastel sredi našega časa, saj je od nastanka zadnjega Thomasovega dela oziroma od njegove prezgodnje smrti med ameriško turnejo preteklo komaj dobrih deset let.

France Pibernik